

VÆKST

HEDESELSKABETS TIDSSKRIFT 1/2017
Få baggrund og reportager om natur, miljø og energi

TEMA

04

Skoven

PORTRÆT

17

Jørgen Skouboe Møller

*Skoven:
Danmarks mest
populære fritidsmål*

05

*Miniportrætter:
Derfor er
jeg skovejer*

08

*Skovskolen:
Center for det
grønne område*

13

HEDESELSKABET STØTTER

HEDESELSKABETS JUBILÆUMSLEGAT

/Signe Marie Skov Vendike

Skov- og landskabsingeniørstuderende. Modtog legat på 25.000 kroner til et halvt års studie- og praktikophold i Vancouver, Canada. Ved hjemkomsten skal Signe indgå i et samarbejde med Hedeselskabet og HedeDanmark, hvor hun får mulighed for at formidle sin viden videre.

Jeg har valgt at læse til skov- og landskabsingeniør, fordi **jeg holder af skov og natur**. I naturen bliver man lille og ubetydelig, og man forstår at livet er fuld overraskelser. Der er så mange skønne indtryk, lugte, lyde og farver, og det er med til at gøre mig forundret og ydmyg. At jeg kan tage en uddannelse, hvor jeg kommer til at arbejde med noget, som gør mig glad og giver mening for mig, er jo enormt privilegeret.

Jeg har også valgt uddannelsen, fordi verden står i en **presset situation**. Vi har klimaforandringer og **ressourceknaphed**, og det bekymrer mig. Ved at arbejde med skov og natur, håber jeg at give mit bidrag til en del af løsningen – både ved at beskytte den smukke natur og benytte en del af den til gode produkter.

Det er både spændende at arbejde med **naturforvaltning**, som jeg gjorde i min seneste praktik, og **dyrkning af skoven**, som jeg får mulighed for at dykke mere ned i nu. Træ er et fantastisk produkt, som kan så mange ting, men det er også kompliceret, fordi der er mange faktorer og interesser, der spiller ind. For mig er målet at få det til at gå op i en højere, bæredygtig enhed.

Det har været helt fantastisk **at modtage legatet**. Det er en kæmpe gave ikke at skulle bekymre sig om det økonomiske i samme grad, og det giver mig nogle friheder i forhold til at deltage i studieture herovre, så jeg får endnu mere ud af mit ophold.

Det er allerede nu en god oplevelse at være afsted. Man får et andet **perspektiv** ved at komme ud og opleve verden. At der også bliver et **samarbejde**, når jeg kommer hjem, er et ekstra plus, som kommer til at give en god afrunding på mit ophold. Det betyder, at jeg kan blive skarpere på det, jeg har taget med mig hjem, fordi jeg skal formidle det til nogen inden for samme fag. Derudover giver det mig forhåbentlig også mulighed for at arbejde sammen med nogle dygtige mennesker, der kan lære mig endnu mere.

Læs mere om de andre legatmodtagere på side 30.

INDHOLD

04 Temaleder:
Skoven er en
god makker

05 Skoven:
Friluftslivets
favoritsted

08 Miniportrætter:
Derfor er
jeg skovejer

13 Skovskolen:
Det er en livsstil

16 Skovarbejder
anno 1930

17 Portræt: Tv og
natur med Jørgen
Skouboe Møller

22 Hedeselskabet
og skovene

24 Skovfogeden:
Et ganske
særligt job

26 Hedeselskabet
støtter herregård

27 Hedeselskabet
støtter boligselskab
og medlemmerne

28 Tak for
jubilæumsåret

30 Jubilæumslegat
til seks studerende

31 Nyt fra
koncernen

34 Historisk: De tre
læplantningsbølger

36 Oplev
Hedeselskabet

VÆKST

Hedeselskabets tidsskrift 1/2017
138.
ISSN: 0109-4947

Redaktion:
Christian Bogh (Ansvarshavende redaktør)
Inge Spliid Bech (Redaktør)
Vibeke Højen
Michael Kristensen

Fast skribent:
Inge Spliid Bech, redaktør af Vækst,
inbe@hedeselskabet.dk

Design og grafisk produktion:
vahle+nikolaisen

Forsidefoto: Poul Madsen

Vækst udkommer fire gange årligt
og udsendes til medlemmerne.
Medlemskontingent er 200 kr. pr år.

Sigtede artikler i Vækst udtrykker
ikke nødvendigvis Hedeselskabets
synspunkter. Gengivelse må kun ske
med angivelse af kilde.

Redaktion:
Hedeselskabet, Klostermarken 12,
Postboks 91, 8800 Viborg
Tlf. 8728 1133

www.hedeselskabet.dk/vaekst
vaekst@hedeselskabet.dk

 DANSKE MEDIERS
OPLAGSKONTROL

Senest kontrollerede oplag: 4.352
Periode: 1. juli 2015 - 30. juni 2016

 DANSKE MEDIER

Det perfekte makkerskab

Skoven. Det er noget rigtig mange danskere har en holdning til og endnu flere en relation til. For nogle mennesker betyder skoven alt, og for andre er det blot scenen for en søndagstur. Én ting er sikkert – uden skoven ville mennesket have vanskelige levevilkår. Den har altid givet og giver os stadig i dag læ, tømmer, varme, mad og luft. For bare at nævne nogle ting.

Hedeselskabet har et særligt nært forhold til skoven. Det var én af Dalgas' mærke- og hjertesager – at plante.

”Vi har en tyran fra vesten, det er stormen, det er blæsten. Kun et råd mod den vi fandt: Plant!”

Det sagde skovrideren C.F. Jensen, og sådan indledes Hedeselskabets jubilæumsfilm fra 2016, der blandt andet fortæller, hvordan plantning af læhegn og plantager var essentiel for dyrkning af afgrøder.

Også i dag er skoven afgørende for Hedeselskabet. Både for vores selvforståelse

og kultur, men i høj grad også for vores forretning. For skoven er stadig en meget stor del af det daglige arbejde. Både når vi forvalter og drifter skoven, fælder den til brug for tømmer og flis, og når vi gentilplanter og rejser nye skove, eller anvender skoven til jagt og andre fritidsbeskæftigelser. For skoven er i dag langt mere end blot skøn natur og skovarbejde. Mountainbike, løb og ridning er bare nogle af de mange aktiviteter, som i disse år også præger skovene. Og hvis det sker på den rette måde og de rette steder, er det med til at give nyt liv til skovene. Det får de unge ud i naturen og giver dem oplevelser, de ikke kan få bag en skærm eller på skolebænken. At lære at begå sig i skoven er vigtigt. At have respekt for skoven, som har givet, og giver os alle så meget, er vigtigt. Og det er en lære vi i Hedeselskabet gerne vil give videre. Netop som Dalgas gjorde det for 150 år siden.

Lars Johansson, koncernchef

EN HELT SÆRLIG SKOV

– vores skov

De danske skove er med 75 mio. besøg om året det mest populære mål for danskernes fritidsliv. Men hvorfor er den danske skov, som den er, og hvordan er vores forhold til den formet? Det har vi spurgt tre fagfolk om.

Jan Ejlsted, direktør for Frilufstrådet, som er en selvstændig, ikke-statslig paraplyorganisation, der samler mere end 85 organisationer, Vivian Kvist Johannsen, seniorforsker ved Skov, natur og biomasse, Københavns Universitet og Bo Fritzboeger, historiker og lektor ved Saxo-Instituttet.

JAN EJLSTED
Direktør

VIVIAN KVIST JOHANNSEN
Seniorforsker

BO FRITZBØGER
Historiker og lektor

Foto af Jan Ejlsted:
Thorkild Jensen.

De danske skove så helt anderledes ud, når vi tager tilbage til 'gamle dage'. Dengang gik dyrene og græssede mellem træerne, og ejerskabet var ikke synderligt klart. I 1805 fik Danmark en skovlov, som fulgte naturligt efter de generelle landboreformer i 1700-tallet. Netop det, der skete i de år, har stor betydning for, hvordan de danske skove tager sig ud i dag – og sandsynligvis også den kultur der er omkring skovene.

”Sagen er den, at ejendomsforholdene og brugsrettighederne var temmelig komplicerede. Der var mange rettighedshavere og funktioner på de samme arealer, og det gav en masse problemer. Målsætningen med landboreformerne var at skabe et mere effektivt landbrug, og det var samme rationale med skovene. Derfor gik man i forbindelse med landboreformerne i gang med at adskille skovene arealmæssigt til græsning, overskov og underskov,” fortæller historiker Bo Fritzboeger.

Gennem 1700-tallet blev skoven stort set udryddet, da der skulle bruges træ til byggematerialer og brændsel, og mange store træer blev fjernet i de områder, som var udlagt til græsning og underskov. Derfor blev den såkaldte Fredskovsforordningen, også kaldet skovloven, vedtaget i 1805, hvor skovene blev fredet, selvom de var på private hænder.

”Lensgreve og politiker Christian Ditlev Reventlow var blandt hovedmændene bag ophævelsen af stavnsbåndet, og han var også foregangsmand for det, der reelt var den første moderne skovlov. Et sådant indgreb stritter ellers på mange måde imod den politiske tankegang for den tid, også set i forhold til europæiske forhold, hvor det gjaldt om at sætte det private initiativ frit. Men træ var en vigtig samfundsressource, og fællesskabets behov og nødvendigheden af langsigtede løsninger vægtede derfor tungest i denne sag. Der var stadig enevælde – en så visionær skovlov var ganske givet ikke blevet indført efter indførelsen af folkestyret,” fortæller Bo Fritzboeger.

DA FOLKET OVERTOG SKOVEN

I 1849 fik Danmark folkestyre, der kom en politisk offentlighed, og 'fredskovsplikten' blev løbende et emne. I 1865 stillede godsejer Jacob Scavenius, senere kulturminister, forslag om at ophæve skovtvangen, men på det tidspunkt var den folkelige modstand simpelthen for stor – der skulle ikke pilles ved den skovlov, og det lykkedes aldrig at få gennemført ophævelsen.

”Der er enormt mange følelser i det. I Fredskovforordningen valgte man at adskille skovene fra resten af landet og hegne dyrene ude, og det skabte allerede dengang en opfattelse af, at skoven er noget særligt. Både i folks bevidsthed men i den grad også, hvordan de danske skove tager sig ud,” fortæller seniorforsker Vivian Kvist Johannsen.

I 1805 var der cirka 140.000 hektar skov tilbage. Der blev igangsat en omfattende skovrejsning, der har medvirket til, at Danmark nu har et samlet skovareal på cirka 14 procent eller 625.000 hektar og et politisk mål om at nå 20-25 procent.

”Vi har en skovhistorie, hvor vi godt ved, at vores skove er manipulerede – hvorimod flere af vores nabolande altid har haft meget skov. Vi har ikke den samme faste forestilling om, hvad skov er, som for eksempel i Norge, hvor de har nogle få hovedtræarter og kun meget få introducerede træarter. Vi har indført mange nye træarter i skovbruget, og det giver forskelligartede skove rundt om i vores ellers ret lille land,” siger Vivian Kvist Johannsen.

100 ÅR GAMMEL VIDEN

Men hvordan har den danske skov det så – set med en forskers øjne.

”Det er der flere måder at svare på. Vi har fået et stigende skovareal gennem 200 år, og det er positivt. Et resultat af en kombination af et opbygget mikroklima i skovene, bedre gener og generel god sundhed har medført, at vi også oplever en stigende vækst i vedmassen. Danmark er et lille og derfor også gennem-

1700-tallet

De danske skove blev stort set udryddet.

Brændsel

Byggematerialer

1805

Danmark får en skovlov.

Skovlov

I 1805 er der kun cirka 140.000 hektar skov tilbage.

reguleret land, så områder med fri dynamik og stor variation i strukturerer er begrænset, hvilket nogle arter – knyttet til skovene og træerne – lider under,” fortæller Vivian Kvist Johannsen.

Skovforskningen går mange år tilbage. Der er gennem mere end 100 år registreret og analyseret på skovens udvikling. Blandt andet inden for gener og sygdomme er Danmarks langt foran, ligesom de mange måder på at udnytte skovens råmaterialer på er et felt, der har rykket meget, særligt inden for de senere år. Men der venter også ubekendte områder i fremtiden.

”Hvordan vi dyrker skoven under ændrede vilkår som klima, større dynamik af arter, invasive arter og global transport er et stort forskningsfelt. Inden for klima mangler vi stadig viden om, hvordan øgede vandmængder påvirker skovene og det samme med drivhusgasser. Derudover er der et kæmpe potentiale i nye teknikker som for eksempel satellitter og droner, og hvordan dette kan anvendes som videngrundlag for planlægning og drift. Vi er kun lige begyndt at kradse i overfladen af den teknologiske udvikling. Vi er som forskere privilegerede med, at vi arbejder med et felt, hvor vi har 100 år gammel viden fra de langsigtede feltforsøg i skovene. Udfordringen er at give det videre på lang sigt, for skovforskning har netop brug for omtanke og stabilitet gennem forandringer. Det kan godt være en udfordring,” siger Vivian Kvist Johannsen.

DEN DANSKE SKOV SJÆL

Skovene er med sine 75 mio. besøg om året Danmarks største naturressource til en næsten uendelig række formål ud over det umiddelbare skovbrug. Løb, gåture, ridning, cykling, jagt, og vi kan blive ved.

”Det er en del af vores grundlæggende eksistens at få frisk luft og naturoplevelser, og skoven er enorm vigtig. Den bliver udnyttet året rundt både med organiserede besøg via foreninger, men selvfølgelig også af den almindelige dansker. Men vores måde at bruge skoven på ændrer sig også. I takt med at flere

flytter til byerne, er flere blevet mere naturfremmede. Børn er bange for naturen, hvis de ikke er vant til den, og det er ikke optimalt,” mener Jan Ejlsted, direktør i Friluftsrådet.

1969 var et skelsættende årstal. Det var nemlig det år, hvor det blev besluttet, at der generelt skal være adgang for alle, også i private skove. I bund og grund en videreførelse af den godt 150 år gamle skovlov – at den almene interesse vejer tungere end lodsejernes. Men faktisk kender mange danskere ikke deres rettigheder til at færdes i naturen. Friluftsrådet gennemførte i 2016 en undersøgelse, som viste, at mange danskere ikke kender reglerne for at være i naturen, og derfor søsatte rådet kampagnen 'Oplev mere – brug naturen'.

”Vi går glip af en masse oplevelser, hvis vi ikke kender reglerne og de muligheder, vi har for at opleve naturen. Den manglende viden kan også føre til konflikter. Reglerne kan også synes komplicerede, og derfor vil vi gerne sprede budskabet om, hvad man ikke må, men i høj grad også, hvad man gerne må i skovene,” siger Jan Ejlsted.

Friluftsrådet, der blev stiftet i 1942, har gennem alle årene arbejdet for at styrke danskernes glæde ved friluftslivet og de mange oplevelser, naturen byder på. I disse år oplever de en tendens til, at vi søger 'back to basics'. Spejderorganisationerne, som ellers gik tilbage i 00'erne, oplever igen medlemsfremgang, og de mange shelters rundt om i landet bliver flittigt brugt.

”Vi ser det som en modreaktion til at være online. Det handler om noget elementært; sove ude, tænde bål og høre naturens lyde. Det synes vi, er en spændende udvikling. Samtidig er der også en stigende tendens til at benytte naturen og ikke mindst skovene som motionsrum. Det kan medføre nogle konflikter mellem naturbrugere. Vi er et lille land med mange mennesker, men i Friluftsrådet arbejder vi på, at der skal være plads til alle i naturen. Hvis man gerne vil finde den absolutte stilhed, skal man bare tage væk fra byerne, for der er faktisk steder i Danmark, hvor det godt lade sig gøre at gå en tur uden at møde andre,” siger Jan Ejlsted.

>100 år

Gennem mere end 100 år er der registreret og analyseret på skovens udvikling.

2017

I dag har vi et samlet skovareal på cirka 14% eller 625.000 hektar.

DERFOR ER JEG --- --- SKOVEJER

Tekst: Inge Spliid Bech / Foto: Best Production

For et par år tilbage foretog Skov og Landskab, Københavns Universitet en undersøgelse blandt de danske skovejere om deres motiver for at eje skov. Den viste blandt andet, at skovens landskabelige værdi og dyre- og planteliv er det, som langt de fleste ejere finder vigtigt. Mange værdsætter også muligheden for at rekreere sig i egen skov, for eksempel med skovarbejde eller jagt. Faktisk udnytter fire ud af fem ejere jagten i egen skov.

Indtjeningen fra produktion af juletræer og pyntegrønt er kun vigtigt for hver femte ejer, og fra træproduktion endda kun for hver tiende ejer. Et samfundsmæssigt ønske om at fremme naturværdier og landskabelige værdier ser ud til at harmonere med skovejernes egne værdier.

Vi har spurgt fem danske skovejere, hvad skoven betyder for dem – fire private og en kommune.

Foto: Peter Clausen

En smuk skov for lokalområdet

Jens Ebbensgaard er formand for Ulfborg Aktieplantage, som blev stiftet i 1871. Det vigtigste formål for aktionærerne er en veldrevet og velplejet skov, som skaber glæde for lokalområdet og er sikret for fremtiden.

At være aktionær i Ulfborg Plantage er ikke enhver forundt. Man kan arve aktier, eller man skal fremvise en særlig tilknytning til området og interesse for skoven for overhovedet at komme i betragtning som køber af aktier, hvilket skal godkendes af bestyrelsen. Der er i dag 200 aktier i protokollen, hvoraf de 165 indehavere er kendte. Aktierne findes kun på papir, og derfor kan flere være forsvundet i en flytning eller brand.

Hvad har aktieplantagen betydet for området?

Da den blev stiftet var der problemer med sandflugt i området, men til gengæld var det

også et område i kraftig udvikling blandt andet med det første dyrskue for brugsdyr. Dengang samlede en gruppe mænd, som købte jord op. Der blev udbudt 150 aktier, og forskellige folk fra området fik mulighed for at købe sig ind. Der blev også ansat en plantør, og der blev stiftet en planteskole. Så det har været vigtigt for området, og det er helt afgørende for os at holde historien ved lige.

Hvad er vigtigt for aktionærerne?

Ved stiftelsen var plantagen 70 hektar, og i dag er den 384 hektar. Gennem tiden har plantagen løst forskellige opgaver. I begyndelsen skulle den dæmme op for sandflugt, og den har leveret gavntre under krigen, hvor der var en helt anden drift. I dag er det vigtigt for os at have en flot og veldrevet plantage, og vi var også den første plantage til at blive certificeret. Det er formuleret i vores formål, og selvom der

i ejerkredsen kan være forskellige holdninger, så er der en overordnet enighed om, at den skal skabe værdi for egnens beboere. Udbyttet ved at være aktionær er i bund og grund glæden ved en flot skov, og så holder vi en fest hvert femte år.

Hvad betyder skoven for dig?

Jeg er altid kommet i skoven, og jeg kender den som min egen bukselomme, derfor betyder det meget for mig, hvordan den drives. Min bedstefar lejede jagten i plantagen, så der har altid været en tæt tilknytning til både jagt og skov i familien. Mine døtre føler også en særlig tilknytning til området og plantagen – den ene bor her i nærheden, mens den anden bor i København, hun har en kopi af aktien hængende på væggen. Det betyder noget særligt. Jeg føler mig helt overbevist om, at plantagen også i fremtiden er i sikre hænder.

På skuldrene af generationer

Jens Michael Frank er i sandhed ud af en skovejerslægt. Han er syvende generation på Østre Stenholtgård ved Silkeborg, og han er vokset op med de træer og skove, der i dag tilhører ham.

Hvad er dit forhold til skoven?

Jeg kender stort set hvert eneste træ, og jeg bliver ked af det, når stormene tager nogle af træerne. Jeg kommer i hver en afkrog af skoven, og jeg nyder at betragte både naturen og vildtet. Jeg skyder, hvad jeg selv kan spise, og sådan er jeg oplasket med at gå på jagt.

Jeg udfører selv meget af arbejdet, der skal gøres i skoven for som eksempel tynding og plantning på de knap 200 hektar. Jeg har plantet en stor del af det, der er på ejendommen i dag og kan godt lide, at den er så afvekslende. Derudover har jeg et lille savværk. Træ er et fantastisk materiale at arbejde med.

Hvad betyder det for dig, at der er så mange generationer før dig?

Det betyder noget helt særligt, at det går så langt tilbage. Man værner om tingene på en helt anden måde, fordi det har været i familiens eje i så mange år. Min oldefar er født i 1827, og dengang var der stort set ingen skov her, men kun hede. Siden har min familie plantet både skov og læhegn. Jeg tænker meget over, at jeg skal plante og passe godt på den til de fremtidige generationer, og jeg håber selvfølgelig, at mine børn har lyst til at overtage, når de får alderen til det. Det er min største drøm at føre ejendommen videre til næste generation.

Eirik Vinsand, skovejer

Den herlige halvø

Asgården og Mineslund ligger smukt på den yderste halvdel af halvøen Asnæs ved Kalundborg. Begge ejendomme har hørt under godset Lerchenborg, men blev solgt fra i 1952. Titi Lund ejede og drev herefter ejendommene, hvorefter den nuværende ejer, Eirik Vinsand, overtog i 1989.

Titi Lund var Eirik Vinsands stedmor, og som han selv udtrykker det, overdragede hun ham en solid og værdifuld startkapital i den 200 hektar store skov.

Hvilken funktion har skoven i dag?

Vi har skoven, vandet og markerne, og det har en fantastisk herlighedsværdi, både for os og for de lokale. Vi ønsker at drive den på naturens præmisser, og vi forventer ikke, at det skal give det store afkast. Vi ligger udsat for vind og vejr herude på halvøen, hvor skoven har en vigtig funktion, derfor skal vi passe godt på den, især værnet ud mod havet.

Hvordan bruger du selv skoven?

Jeg cykler gennem den fra vores hjem til Mineslund hver dag, og jeg går tur med hundene dagligt. Det er fantastisk at følge skovens udvikling. Der er en stub, jeg er kørt forbi gennem 20 år, og jeg har kunnet følge, hvordan naturen langsomt bryder den ned. Det er enormt fascinerende.

Hvordan ønsker du at forme skoven i fremtiden?

I en årrække blev skoven drevet med fokus på kortsigtet økonomisk gevinst, og hvor vi ikke havde fokus nok på den generelle pleje, men det har vi i dag. Vi planlægger at anlægge søer for at afhjælpe de vandudfordringer, der er opstået grundet misligholdelse af dræn og afvandingskanaler. Det er vigtigt for os, at skoven er certificeret, så vi har en dokumenteret indsats, der sikrer, at vi efterlader en god og velplejet skov til næste generation.

KYSTKOMMUNE med en stor skovsjæl

I 2007 blev Frederikshavn, Sæby og Skagen lagt sammen til Frederikshavn Kommune. Indtil da var der ikke nedfældet visioner på skovområdet, og det var forskelligt, hvilke tanker der var gjort om skov. Frederikshavn havde som den største kommune mest skov.

Søren Hoff Brøndum er driftskonsulent og arbejder til dagligt med de godt 850 hektar skov.

Hvad betyder det for kommunen at eje skov?

80 procent af kommunens skove er doneret af lokale – både private og virksomheder – som har ønsket at glæde lokalbefolkningen. Derfor har kommunen god, bynær skov, og det har givet en ambition om at udnytte det rekreativt. Første skridt var at samle visionerne, og selvom det 'bare' er et stykke papir, betød det, at vi i en skovpolitik fik stadfæstet, hvorfor vi har skov, og hvad vi vil bruge den til. Politikken har eksisteret siden 2009, og det har vi bygget videre på siden, så vi i dag har en driftsplan og er FSC- og PEFC-certificeret. Vi arbejder også med skoven som produktionssted, og vi er lykkedes med at øge omsætningen i en periode, hvor der er kommet langt mere publikum. Vores indtryk er, at publikum har vænnet sig til og accepteret, at der er skovdrift, og træproduktionen er jo også med til at finansiere mange af de rekreative tiltag.

Hvad betyder det for befolkningen?

Vi har løbende udviklet på skovens potentiale, og der er anlagt en del rekreative faciliteter. Vi har anlagt stier, mountainbikespor, hundeskove og indgået et hav af aftaler med lokale foreninger om brug af skoven, og jagten er lejet ud. Vi har kunnet efterkomme de lokales ønske om at komme ud i naturen, og fordi vi selv ejer skoven kan vi sætte gang i de projekter, vi finder bedst uden at gå på kompromis i forhold til for eksempel krav fra en privat lodsejer. Vi har gjort meget ud af kommunikationen, så skoven er i folks bevidsthed.

Hvordan håndterer I de mange interessenter?

Eventuelt modstridende aktiviteter bliver løst via møder, og vi kan imødekomme meget i organiseringen af aktiviteterne, da vi har et godt kendskab til skovene. De bynære skove lader vi folk selv løse konflikter og blander os kun, hvis der kommer klager. Som regel opstår problemerne, hvis nye brugergrupper møder hinanden, men som regel er det mere, at det er nyt end selve aktiviteten, og vi oplever, at det hurtigt løser sig. De fleste brugere kan jo godt se, at det ikke er 'deres' skov.

Foto: Peter Clausen

Her er vildskab og ro for sjælen

Marianne Bering Andersen købte sammen med sin mand en ejendom lidt uden for Karup i Midtjylland i 2015 – en naturperle, som de både kan nyde og udvikle. Huset er en tidligere jagthytte med træbeklædning og stråtag og hertil hører 53 hektar plantage og fredede arealer, blandt andet med lynghede.

Hvorfra har du interessen for skoven?

Jeg husker fra min barndom, at vi kom i en fællesskov hos mine bedsteforældre ved Silkeborg. Vi kørte fra Aarhus, og jeg troede, det var verdens ende. Men jeg følte mig rigtig godt tilpas. Mine bedsteforæl-

dre plantede selv skov, så det ligger vel i generne at sætte et langsigtet fingeraftryk, og det er fulgt med mig i alle årene.

Hvad betyder skov for dig?

Jeg husker, at jeg som barn følte mig godt tilpas skoven, og jeg har nok ubevidst søgt det hele livet. Lydene og roen har altid givet mig glæde. Da børnene var små boede vi i et parcelhus, men på vores tidligere ejendom tilplantede vi 20 hektar, som vi så vokse op, men det er ikke det samme som gammel skov. Vi ville gerne finde et sted, hvor vi kunne udvikle mere på skoven, og vi havde holdt øje med dette sted i et par år, før vi slog til. Hver dag, når jeg kommer hjem og kører op ad vejen til huset, føler

jeg mig enormt heldig over at bo her. Her har jeg fundet tilbage til glæden fra barndommen. Min familie havde nok ikke forestillet sig, at jeg ville ende her – men storbypigen viste sig at være en 'buschlady'.

Hvad er jeres visioner med skoven?

Vi ønsker først og fremmest at passe på skoven. Vi søger at skabe de perfekte rammer for naturpleje og jagt, at opnå det naturlige, men på en 'vild' måde. Vi holder meget af at komme i Canada. Der er det ekstremt vildt og uberørt, og vi forsøger at kombinere det i lille skala med en plantagestil, hvor vi opnår en god variation i forhold til træernes alder.

Skovskolen - det er en livsstil

”Heeejjj”. En flok SLING'er – daglig tale for skov- og landskabsingeniørstuderende – hilser med et stort smil. De er tilbage på Skovskolen for en dag for at præsentere deres praktikophold for de andre på årgangen og nogle af de studerende, der skal ud i praktik næste gang. De har hver en planche under armen med forskellige overskrifter som for eksempel mål for praktikken, erfaringer og opgaver. Senere er der en slags speed-dating mellem praktikværter og de nye studerende, hvor der er mulighed for at se hinanden an, der er bogreception og middag om aftenen. Jo, stemningen på Skovskolen er noget lidt ud over det sædvanlige sådan en råkold tirsdag i Nødebo, Nordsjælland.

Skovskolen er en del af Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet og dækker over lokaliteter i Nødebo, der er den største afdeling, og Eldrupgård på Djursland. Her er både uddannelser, efteruddannelser og AMU-kurser inden for skov, park, landskab, friluftsliv mm. Den ligger her midt i skov og ved vand – lidt som en stor lejrskole, sådan på den faglige, fede måde. Der er ingen tvivl om, at både ansatte og studerende

er bundet sammen af visioner for skovbrug og udvikling af grønne områder, men oven i det et fællesskab og en passion for naturen som opholdsrum. Som én af de studerende udtrykker det 'det er en livsstil, ikke et job'.

Og denne livsstil er blevet mere og mere populær de senere år. Der er kommet kvoter på begge de to professionsbacheloruddannelser; have- og parkingeniør og skov- og landskabsingeniør, og søgningen til skov- og naturtekniker (EUD) er større end tidligere. Skovskolen måtte udvide sidste år, og stregerne er sat til de næste bygninger. På Københavns Universitet findes desuden en række bachelor og kandidatuddannelser inden for skov og naturforvaltning.

CENTER FOR DET GRØNNE OMRÅDE

Skovskolens uddannelser dækker bredt. Der er EUD'erne – håndværkerne – de tidligere hed skovarbejdere. De kommer med det samme 20 ugers grundforløb fra fem skoler i Danmark. Derefter gennemgår de to forløb på Skovskolen, som helst skal kombineres med ophold hos 'mester' (praktiksted)

og ellers en skolepraktik. De kan herefter specialisere sig i forskellige retninger; skovbruger, friluftsfremfremidler eller vildtplejer. Så er der professionsbachelorerne, som typisk arbejder med naturpleje, rådgivning og forvaltning af grønne områder. Senest er der tilknyttet en ph.d. inden for skovdyrkning, og i 2015 fik Skovskolen sin første professor inden for samme felt.

”Vi har en vision om at styrke forskningen for det, jeg vil kalde det praksisnære, primært inden for skovområdet, men også friluftsliv, naturforvaltning, parkdrift og klimatilpasning. Den grønne sektors forskning, kunne vi også kalde det. Universitetet har de lange forskningsprojekter, men sagt lidt firkantet, så løser en publicering i et internationalt tidsskrift ikke nødvendigvis de aktuelle problemer i erhvervet. Det er nogle mere konkrete og lavpraktiske problemstillinger og forskningsprojekter, som vi mener, bør løftes. Det vil vi gerne være bannerførere for,” fortæller studieleder Susanne Ostrup.

SKOVSKOLEN

- Oprettet i 1948, i dag en del af Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet
- 600 studerende og elever om året, hvoraf 66 bor på Skovskolens kollegium Landsbyen
- 100 ansatte på Nødebo og Eldrupgård
- Cirka 1100 årlige AMU-kursister samt deltagere på efteruddannelse

Foto: Jakob Helbig

Men en stor del af Skovskolens fokus er at få sendt alle de studerende godt ud i arbejdslivet, og det sker blandt andet ved et års praktikforløb i halen af to års skoleforløb.

I de nyopførte undervisningslokaler kaldet Quercus-Huset, hvor der i dag er praktiktræf, skifter det mellem lytning, spørgen, fremlæggelse, klapsalver og så lokaleskift. Quercus er den latinske betegnelse for eg, så selv i navngivningen af bygningerne kommer fagligheden i spil. SLING'erne skiftes til at holde oplæg om det første halve år af deres praktiksted, og der udveksles både erfaringer og knus med studiekammerater og undervisere.

Ida Olsen Marquardt er i praktik hos Naturstyrelsen Søhøjlandet, og hun finder, som alle andre der er her, en enorm glæde og tilfredshed ved at opholde sig og arbejde i naturen. Selvom hun er vokset op med landbrug, jagt og friluftsliv, har det alligevel overrasket hende, hvor meget viden der ventede på studiet, og

hun glæder sig over muligheden for at kombinere teorien med praksis.

”Jeg har en oplevelse af, at erhvervs-livet støtter op om vores uddannelse, og det er positivt. Det har faktisk overrasket mig, hvor meget der er at lære inden for faget; om træarter, naturpleje, økonomi, jura osv. Men det er spændende, og man bliver hurtig lidt 'miljøskadet'. Oplevelsen af friluftslivet ændrer sig, når man kigger på det fagligt – en skovtur er ikke længere bare en skovtur,” siger hun.

ET PUNKTUM MED EN BOG

Det myldrer ind med mennesker i Skovskolens auditorium. Professorer, undervisere, kollegaer og studerende. Der er flere skovmandsskjorter end slips. 'Koster det noget', spørger én af pigerne om det glas vin, hun netop har fået i hånden. Det er ikke hver dag de studerende på Skovskolen går til bogreceptioner, og det er bestemt heller ikke hver dag, at der udgives bøger inden for deres fag. Så i dag er noget særligt.

Andreas Bergstedt, som har undervist og forsket i 40 år, udgiver i dag bogen 'Skovdyrkning i praksis' – en håndbog til folk i felten, men ikke mindst de studerende, som kan komme ud og arbejde med skoven som erhverv. Det er vist ikke hver dag, der er kø til at få signeret en lærebog, men det er der i dag. Det er samtidig hans salut til arbejdslivet.

”Der er ikke skrevet om dette emne målrettet skov- og landskabsingeniøruddannelsen i mange årtier, så det er virkelig tiltrængt med nyt undervisningsmateriale, og de studerende glæder sig. Vi har sikret al den viden, som ellers ville forsvinde, når Andreas stopper, og det er vigtigt for os og for faget i det hele taget. Denne bog kan bidrage til at ruste vores studerende endnu bedre,” fortæller studieleder Susanne Ogstrup.

På den måde er ét menneskes punktum i arbejdslivet blevet andres begyndelse. Og samtidig et godt eksempel på Skovskolens vision om at være et center for viden.

Christoffer Lindhardt, 22 år, EUD

Mit mål er, og har været i flere år, at blive herregårdsjæger (skytte), og EUD'en er en god indgang. Jeg vil gerne være med til at sikre jagtens vilkår og udvikling i fremtiden, og jeg mener, der skal endnu mere fokus på formidlingen. Jagt og natur er en stor del af mig – det er en livsstil, ikke et job.

Simon Philip, 23 år, EUD

Det er et godt afbræk fra hverdagen, og det er en gave, at man har den mulighed at kombinere natur og frisk luft med teoretisk viden og forståelse. Her er et helt andet fællesskab end for eksempel på et gymnasium. Jeg drømmer om at kombinere uddannelsen med at rejse og arbejde og senere arbejde med pleje og vedligehold måske i mit eget firma.

Heidi Riis Jensen, 26 år, EUD

Jeg har altid gået meget op i naturens tilstand, men hvor jeg tidligere mente, at vi ikke måtte fælde noget, så har jeg fået en helt anden viden og forståelse. Jeg har studentereksamen og kunne godt forestille mig at læse videre, men denne vej er bare enorm nyttig – det er ikke kun teori, vi får en masse praktisk erfaring. Og så er det fedt at være en del af dette univers.

Adam Kofoed Månsson, 28 år, SLING (praktik på Bregentved Gods)

Jeg er uddannet landmand og driftsleder, men jeg søgte nye udfordringer. Jeg arbejdede på et gods, så jeg er også kommet i skoven og har altid været vild med det grønne område. Jeg synes, det er spændende at få indflydelse på udviklingen af kulturlandskabet, som det er en stor og vigtig opgave at være med til at pleje og passe. Det kræver også en stor fantasi at arbejde for fremtiden. På sigt håber jeg at komme til at arbejde med ledelse, hvor jeg både kan gavne naturen og samtidig udvikle medarbejdernes kompetencer.

Ida Olsen Marquardtzen, 24 år, SLING (praktik Naturstyrelsen Søhøjlandet)

Der er så mange faktorer, der spiller ind i arbejdet med naturen, og dynamikkerne er i konstant forandring. Det er spændende at arbejde med. Man kan også fornemme på debatten, at der er kommet mere fokus på området, og det er godt, men jeg synes, at tonen i debatten er hård og unuanceret. Så der er noget at arbejde med – fagligheden bør være en større del af debatten.

Christopher Staghøj Larsen, 23 år, SLING

Jeg havde et par sabbatår og var ved at være træt af, at jeg ikke vidste, hvad jeg skulle. Jeg fik Skovskolen anbefalet af min kammerats storebror, som gik her, og så undersøgte jeg det grundigt, og det er lige mig. Det er en bred uddannelse, som giver mange muligheder, og man kan forme det efter sine interesser. Skoven betyder alt for mig, og her får jeg muligheden for at få fingrene ned i det med en rigtig god baggrundsviden.

Steen Bonne Rasmussen, SLING-praktikvært fra Naturstyrelsen, Kronjylland

Vi vil rigtig gerne have praktikanter. Det er kombinationen af at bidrage til deres uddannelse og få nogen ind, som stiller spørgsmålet 'hvorfor' til den måde, vi gør tingene på. De kommer med en god teoretisk ballast, og hos os får de muligheden for at opleve skovdyrkning og naturpleje i praksis. Der er grunddiscipliner, de skal igennem, men de har også mulighed for at forme praktikken efter deres egne interesser.

Niels Nygaard, SLING-praktikvært fra HedeDanmark

Det giver meget til os som praktikværter at få studerende med på holdet. De byder ind med gode spørgsmål, engagement og lyst til at lære. De kommer lige fra studiemiljøet, hvor de bliver præsenteret for den nyeste teoretiske viden inden for forskellige felter, og vi kan så sandelig også lære af dem. Vi vil gerne give dem en praktisk vinkel, og vi forventer, at de i slutningen af praktikåret arbejder mere som skovfogedassistent med egne projekter og egne kunder.

Foto: Martin Damm Kristensen

I FORBINDELSE MED HERREGÅRDEN GAMMEL ESTRUP PÅ DJURSLAND LIGGER SKOVARBEJDERHUSET. ET ORIGINALT HUS BYGGET I 1929, RENOVERET I 2014, HVOR ALLE KAN KOMME OG BO EN WEEKEND, ALL INCLUSIVE.

Skovarbejderne i 1930'erne var en broget skare af hårdarbejdende mænd, som alle var mere eller mindre løst tilknyttet den herregård, de arbejdede for. Gammel Estrup havde tre skovarbejderhuse, hvoraf det ene, Mikkelsdal ved skoven Lunden, er bevaret og renoveret blandt andet med hjælp fra fortællinger af børnene fra familien Brøsted, der boede i huset; far Niels, mor Mathilde og deres fem børn. Nogle af tingene i huset tilhørte sågar familien. Huset drives i dag af herregårdsmuseet med stor hjælp fra de lokale, der for fleres vedkommende har en tæt relation til historien.

”Vi ønsker at sætte fokus på en gruppe arbejdere, som varetog en lang række opgaver i periferien af godset. Huset her er ikke en museumsgenstand, og derfor kan vi anvende det lidt anderledes rent formidlingsmæssigt. Vi har arrangementer året rundt, undervisning til børn og unge med særlige behov, og så vil vi gerne, at stedet er med til at støtte op om lokalområdet fælles historie og identitet. Derudover udlejer vi det til private, som har lyst til at opleve datidens leveforhold på egen krop,” fortæller museumsformidler Helle Ingerslev Kristensen.

EN ANDERLEDES JULEAFTEN

Siden åbningen i 2014 har cirka 30 familier benyttet sig af et weekendophold. Ved indkvarteringen får de udleveret en madkurv og tøj, og så er det ellers i gang med at hugge brænde til madlavning og varme. Madens tilberedes på det originale brændekomfur, og der er ingen centralvarme.

Sidste weekend i november flyttede Pia Schnuchel ind sammen med sin gode ven Jan, datteren Freja og hendes kæreste. De fejrede juleaften den weekend, så der var flæskesteg, juletræ og stearinlys – men ingen mobiltelefoner eller Netflix.

”Det er ikke nyt for mig. Som barn var jeg meget fascineret af Hjerl Hede, og vi har i de senere år holdt sommerferier i lidt samme stil. Jeg bor også selv sparsk og holder mine ferier på en ødegård i Sverige. Ting tager længere tid, og man får indsigt i, hvordan de levede dengang, og det vil jeg også gerne give min datter et blik for. Vi skulle ikke holde juleaften sammen sidste år, og så var det en sjov måde at fejre vores jul på – vi fik flæskesteg og læste julehistorier uden forstyrrelser. Det handler ikke om, at vi skal leve sådan til hverdag, men jeg synes, det er sjovt,” fortæller Pia Schnuchel.

For Pias datter Freja er det ikke fremmed, men for hendes kæreste var det en helt ny oplevelse, som han alligevel var med på at give en chance.

”Han var ret skeptisk inden, men han synes, at han fik en oplevelse med derfra. Jeg tror også, han fortalte en del af sine venner om det bagefter, selvom han måske have tænkt sig at lade være. Nogen synes, at det er underligt, at jeg gider bruge min fritid i 1930'erne, men andre er ret fascinerede af det og har foreslået det til deres forældre,” fortæller 16-årige Freja Schnuchel.

For Freja handler det både om at få en håndgribelig oplevelse af, hvordan de levede for ikke ret mange år siden, men ikke mindst en weekend, hvor man er mere social og ikke er afhængig af tv og telefon.

”Jeg kan nogle gange godt synes, at vores verden er lidt forfærdelig, for vi er er så opslugt af de sociale medier og mindre af at være sociale med hinanden. Ikke mindst unge. Derfor er det lidt en øjenåbner at være sammen på denne måde. Det optog mig også meget, at udviklingen er gået så hurtigt, og jeg er fascineret af, at de levede sådan. Jeg synes, at alle skulle prøve det.

ET BARN AF SKOVEN

Jørgen Skouboe siger om sig selv, at han har et ydmygt forhold til livet. Som den lille brik i den store sammenhæng, der desværre varer alt for kort.

“Jeg er ikke troende, men jeg har et ydmygt forhold til at være her”

JØRGEN SKOUBOE MØLLER VAR DEN FØRSTE FRA PRIVATSKOLEN TIL IKKE AT KOMME VIDERE I REALKLASSEN. HAN FØLTE IKKE, AT HAN DUEDE TIL NOGET – UNDTAGEN AT BRUGE SINE HÆNDER. DET FIK HAN HELDIGVIS LOV TIL.

På gulvet sidder drengen Jørgen og leger med små dyr; får, kaniner, hjorte. Han er indianer, og gulvet er prærien. Lidt længere henne på 'marken' sidder hans bror og leger med lastbiler og traktorer, så forskellen på de to er til at få øje på. Allerede dengang var Jørgen Skouboe 'tændt på naturen', og han var ude i den, så snart han kunne se sit snit til det. Han gik ellers på privatskole – hans far var blevet uvenner med degnen, og så skulle det ikke være den lokale skole. Men det var ikke just regning og læsning, der faldt Jørgen naturligt, og han kom som oftest hjem med dårlige karakterer. Alligevel fik han lov til at bygge huler i skoven, og det har han gjort lige siden.

”Jeg synes, at skoven var fantastisk, og jeg var altid ude i naturen. Jeg byggede huler i massevis i skoven tæt på, hvor vi boede – på jorden, i jorden og i træerne, og jeg fik lov til at tage søm og sager fra min fars værksted. Jeg interesserede mig meget for fugle, jeg tjekkede deres reder i skoven efter ungerne var fløjet, og derhjemme havde jeg 50 undulater, vagtler, dværghøns, guldfasaner og min tamme allike, der hentede mig på vej hjem fra skolen. Min far var god til at fiske, og jeg stod ved siden af med min bambusstang med en krog og en orm. Så på den måde lod han mig få et enormt tæt forhold til

skoven og naturen. Han blev sur, når jeg kom hjem med dårlige karakterer, fordi jeg legede for meget – men jeg fik alligevel lov,” fortæller Jørgen Skouboe.

Hulerne blev også hans vej hen til, at danskerne har lært Jørgen Skouboe at kende som den fingersnilde pilefletter, kanobygger, biavler, jæger og naturmand. Uddannelse fik han nemlig aldrig, men da han var til samtale hos DR for 39 år siden, solgte han sig selv på at være danmarksmester i at bygge huler. Det var et godt kort.

”Da jeg gik i skole følte jeg ikke rigtigt, at jeg duede til noget, men jeg havde en god fantasi og lyst til at eksperimentere. Det kunne åbenbart godt bruges til noget. I dag er jeg så tæt, man kommer på at være tilfreds, og det er dejligt at nå dertil,” siger han.

EN SIKKER VINDER

Det var slet ikke målet at komme foran skærmen. Jørgen Skouboe blev ansat som produktionsleder og var med til at producere programmer som 'Dus med dyrene' og 'To fag frem', men for 20 år siden blev alle produktionsledere fyret – med undtagelse af Jørgen Skouboe. Hans chef spurgte, om det var noget med, at han kunne noget med pileflet, og at det da i øvrigt var ret så populært. Modvilligt stillede Jørgen Skouboe sig foran kameraet, uden at kigge i det, og

JÆGEREN JØRGEN

Jørgen Skouboe holdt en pause på 15 år med at gå på jagt, fordi han ikke er så meget til det med 'fællesjagter og paroler'. Jeg er jo bare en legedreng, siger han. Han tog jagten op igen, da han fik ideen til Nak & Æd, og i dag går han også på fællesjagter igen - men helst alene eller med en god ven.

JØRGEN SKOUBOE MØLLER

- Født 1952 i Råsted uden for Randers.
- Gift med Sanne og de har to døtre.
- Bor i Risskov (men ikke ude i en skov) ved Aarhus.
- Ansat ved DR siden 1977, har lavet programmer som Dus med dyrene, To fag frem og senere foran kameraet med Frilandshaven, Mens vi venter på at dø og Nak & Æd.
- Jørgen Skouboe og Nikolaj Kirk modtog den 15. juni 2013 diplomer fra Danmarks Jægerforbund for at have gjort en stor indsats for Dansk jagt gennem deres arbejde med Nak & Æd, der i øvrigt blev kåret af af dr.dk's brugere som årets bedste program 2011, og så fik de TvPrisen 2012 for Bedste Livsstilsprogram.

JØRGEN SKOUBOE OM:

begyndte sin fortælling til danskerne om skoven, naturen og de råvarer og oplevelser, det rummer. Siden er det blevet til en lang række programmer som 'Frilandshaven', 'Mens vi venter på at dø' med vennen John Dahl og gennem de seneste syv år de enormt populære programmer 'Nak & Æd' i samarbejde med den sprælske kok Nikolaj Kirk.

”Jeg troede faktisk på, at det ville blive en succes, og da Nikolaj (Kirk) sagde ja, var jeg helt sikker. Jeg kendte ham ikke i forvejen, men med hans form og tilgang til tingene og vores forskelligheder, så var jeg sikker på, at det ville blive godt. Det er ung/gammel, københavner/jyde, men mest Nikolaj og Jørgen 12 år, og der er ikke noget, der er forbudt. Titlen var jeg til gengæld temmelig nervøs for – nakke, det er jo sådan noget rockerne gør. Derfor holdt vi den tæt til kroppen, indtil programmet skulle sendes. Det, tror jeg, var klogt, men vi har fået positiv respons for den, også fra jægere,” siger han.

EN PASSION BLEV VÆKKET

Jørgen Skouboe er 10-12 år, da én af de lokale, Kresten Espersen, en gammel mand, tager ham med på rågejagt. 'Nu er du hund', får Jørgen besked på, og det betyder, at det er hans opgave at samle fuglene ind, når de daler ned mod skovbunden, og slå dem helt ihjel, hvis de stadig trækker vejret. Ellers bliver der ikke sagt ret meget. Sådan går de to på jagt med jævn mellemrum gennem et par år, og det er sådan, Jørgen Skouboes interesse for jagt bliver vakt og grunden til, at han tager jagttegn senere. Også derfor fremhæver han det program af Nak & Æd, hvor de er på rågejagt, eller rågeregulering, som det hedder i dag, i netop den skov, hvor han kom så meget som barn sammen med 'den gamle mand i blå kedeldragt med bare tæer i træskoene'.

”Hver tur er sin egen oplevelse, men det var noget særligt med rågeprogrammet. Som dreng sad jeg derude med kammeraterne, en sodavand, et trægevær og med et billede af Sophia Loren i inderlommen. 50 år senere sidder jeg der så igen, denne gang

Skoven

Ikonet på naturen. Jeg tænker meget på skoven. For få år siden kom jeg der kun for at gå på jagt, fælde træ til brænde eller samle svampe, i dag går jeg også tur. Skoven giver ro og tryghed. Jeg har en drøm om at flytte kolonibevægelsen derud.

Dansk skov

Unik. Alaska og andre eksotiske steder er smukke, men jeg kan ikke tage det ind. Vi har fantastisk skov, hede, og vand, og jeg er meget ydmyg over for det. Det er der grund til at være, for vi er her som en gave. Den holdning er heldigvis ved at vinde indpas igen.

Yndlingskov

Der hvor jeg er født, og hvor jeg byggede huler og gik på rågejagt som barn. Jeg har for nyligt fundet ud af, at min oldefar har anlagt den, og det er noget ekstra særligt.

Bedste jagtoplevelse

Da jeg skød mit første rådyr. Det var den 23. december 2012, og jeg sad i kanten af en eng på en hjemmelavet hochsitz. Der var sne, og der kom et rådyr med to lam. Det ene lam kom gående lige imod mig, og jeg ramte plet. Det var en kæmpe oplevelse.

Mad

Jeg er virkelig dårlig til at lave mad. Jeg eksperimenterer for meget, og så ender det med at smage af ingenting. Jeg har lært noget af Nikolaj, og jeg skal tage mig selv i ikke at rette på min kone, når hun laver mad.

med en riffel, øl og en kone derhjemme, men det er i bund og grund det samme, som da jeg var dreng. Jeg tager stadig ud og leger. Denne gang er jeg bare den gamle.”

Han griner, ikke højlydt, men sådan stille og lunt, fuldstændig som på tv, og det passer ret godt med hans vision om at formidle.

”Vi snyder ikke, og vi lyver ikke. Der er ikke noget skuespil – autenticitet hedder det vel med et fint, nudansk ord – og det er vigtigt for mig. Vi er dem, vi nu engang er, og vi skal ikke forsøge at vise en bedre eller anderledes udgave af os selv. Programmet handler om samvær, og det er også, hvad jagt er for mig. Jagt er en anledning til at være sammen. Vi skyder, vi spiser og vi har det godt. Det handler om det basale i livet, hvor vi er helt tæt på naturen, og det tror jeg også, er grunden til, at folk kan lide programmerne,” siger han.

Og de kan lide det – Nak & Æd blev kåret til årets bedste DR-program 2011. Det fanger kvinde som mand, gammel som ung. Selv børn. For fire år siden fik Jørgen Skouboe en hilsen om, at han havde fået sig en fan i en dreng på fem år, som insisterede på at kalde sig Jørgen Skouboe gennem tre måneder, og han havde endda købt en Leffe Brune (belgisk øl) til sit idol. For nyligt dukkede drengen og hans mor op til et foredrag.

”Jeg kaldte ham op på scenen, og han fik et enormt bifald. Det er nok den største oplevelse, jeg har haft gennem de programmer – at møde ham. På lørdag skal jeg have ham med på jagt. Det er jeg altså spændt på – om jeg får vækket en interesse i ham. På den måde gentager historien sig,” siger han.

Jørgen Skouboe tænder sin tro følgesvend, piben, i havedøren. Han bor i et parcelhuskvarter og ikke ude i en skovhytte, som man skulle tro.

”Det var egentlig planen, men så mødte jeg min kone. Heldigvis. Det er vist godt nok, at jeg ikke render rundt ude i skoven for mig selv.”

Tekst: Inge Spliid Bech

Foto: Poul Madsen

Et partnerskab gennem 150 år

DET HELE BEGYNDTE PÅ HEDEN, MEN PLANTNINGSSAGEN VAR BLANDT E.M. DALGAS' HJERTESAGER. DERFOR LIGGER SKOV I HEDESELSKABETS DNA.

Flere af de jyske plantager blev anlagt med initiativ fra Hedeselskabets stiftere. Dalgas havde en stor kærlighed til plantningsarbejdet, og han mødte blandt andet grosserer Holger Petersen, som skulle blive aldeles vigtig i dette arbejde. Holger Petersen anlagde Baldersbæk Plantage i Midtjylland og begyndte derefter rejsen rundt for at overbevise andre københavnske grosserer om at investere i at anlægge plantager.

Men det var ikke kun forbeholdt de rige københavnerne. De lokale blev også organiseret i mindre selskaber, som samlede lodsejere, der købte aktier, og på den måde er mange af aktieplantagerne opstået. Det blev en del af fundamentet til de store jyske skove og til Hedeselskabets skovejerskab.

I dag ejer Hedeselskabet cirka 11.000 hektar skov i Danmark, Baltikum og Frankrig. Hedeselskabets skovejerskab er i dag samlet under navnet DDH Forest, som skovrider Allan Bechsgaard overtog ansvaret for i oktober 2016.

”Vi har skov for at drive det som en forretning og samtidig understøtter Hedeselskabets skovejerskab forretningsområder i datterselskaberne. Vi har en større portefølje, og en del af forretningen er også, at vi løbende sælger og køber ny skov for at optimere ejerskabet. Det er også én af grundene til, at vi har opkøbt skov i Baltikum, hvor vi kunne være med til at åbne et nyt marked for andre investorer og understøtte udviklingen af skovbrugssektoren der,” fortæller Allan Bechsgaard.

Udover at benytte de store træressourcer, der naturligt ligger i skoven, udlejes der blandt andet jagt og skovboliger – og der er

løbende fokus på udvikling af nye aktiviteter og forretningsområder. Friluftaktiviteter som o-løb, cykling og i det hele taget smukke naturoplevelser for den almene skovgæst, skal skovene også gerne kunne danne ramme omkring.

NY SKOV

Uden for den lille by Brylle på Midtjylland venter plantefolkene på, at det bliver forår, så plantningsarbejdet til en ny skov kan begynde. Som et helt nyt tiltag på dansk grund, er vandselskabet VandCenter Syd og Hedeselskabet gået sammen om at erhverve landbrugsjord med det formål at etablere en skov for at beskytte grundvandsressourcerne, som er særligt sårbare i dette område. Orbicon håndterer aftaler med lokale lodsejere og har i fase 1 indgået aftaler, så beplantningen af de første 55 hektar kan begynde. Målet er at etablere en skov på 130 hektar.

”Dette er et godt eksempel på noget, som var en del af den oprindelige tankegang om skovrejsning, og samtidig er vi med til at beskytte grundvandet i området. Der er også mange andre måder at beskytte grundvand på, og det er ikke alle steder, det giver mening at rejse skov, men her var det en oplagt mulighed. Det giver både mulighed for træproduktion på sigt og et nye naturområde for lokalbefolkningen,” fortæller Allan Bechsgaard.

Hedeselskabets datterselskab HedeDanmark står klar med plantemaskinerne, og skoven indvies i forbindelse med det landsdækkende koncept Skovens Dag den 7. maj, hvor alle er velkomne til at deltage.

EN LILLE, STOR FORVALTER OG RÅDGIVER

Netop HedeDanmark har videreført traditionen inden for det praktiske arbejde med skoven og leverer hele paletten inden for skovforvaltning, rådgivning, handel osv. Selskabet har fast aftale om samarbejde med skovejere med i alt mere end 62.000 hektar skov. Desuden løser selskabet lejlighedsvist opgaver for skovejere med omtrent lige så mange hektar.

”Det er de færreste skovejere, der har en skovfaglig baggrund, og derfor vælger de os til opgaven. Skovejere og skove er enormt forskellige, så derfor er vores fornemste opgave at afkode skovejernes ønsker. Vi har især inden for de seneste 5-6 år gjort meget ud af at uddanne vores medarbejdere i netop kommunikation. Fagligheden er grundforudsætningen, men hvis ikke du forstår at lytte, bliver det ikke en succes,” siger Michael Glud, skovbrugschef i HedeDanmark.

Netop det forhold, at skovejere med tilsammen 62.000 hektar har valgt at benytte HedeDanmark giver dem nogle fordele.

”Vi er et lille skovland, og størrelse betyder meget. Træ er en international handelsvare, og den aftagende industri er vokset – derfor må du som sælger af træet være i stand til at komme med en stor pulje for overhovedet at komme i betragtning. Mængde er også nøglen til at holde omkostninger nede. Men at vi er en stor organisation og har Hedeselskabet i ryggen, medfører også, at vi er i stand til at gennemføre innovation og nytænkning,” siger Michael Glud.

Det betyder blandt andet, at HedeDanmark har et veludviklet fliskoncept, lettilgængelig certificering, tekniske systemer i høj klasse og nye tilbud og services til skovejerne.

”Vi er godt med i den digitale udvikling, der går lynende hurtig, har udviklet en skovportal, som giver skovejeren det fulde overblik og skaber åbenhed, og gennem tiden har vi gennemført projekter i samarbejde med universiteter og skovejere. Et eksempel er giftfri voks mod snudebiller, som kan beskytte planter uden brug af kemi,” siger Michael Glud.

HedeDanmark og Hedeselskabet har beskæftiget sig med skov i 150 år og har også visioner for en stærk udvikling af området i fremtiden.

”Vi er et lille land med relativt lidt skov sammenlignet med for eksempel Sverige. Vi har altid følt os som lillebror og haft en enorm ydmyghed – det er svært at lære dem at passe skov. Til gengæld har vi en pionerånd og fokus på værdiskabelse, som gør, at vi alligevel kan være interessante i de store skovlande, så måske bringer fremtiden os i den retning. Pga. befolkningsudviklingen bliver der i fremtiden et enormt pres på træressourcerne. At være med til at skabe en ansvarlig udnyttelse af ressourcerne med respekt for naturbeskyttelsen vil også i fremtiden være en nøglerolle for HedeDanmark,” siger Michael Glud.

Snudebiller snydes med ny voksmetode

Enhver skovejere frygter angreb fra snudebiller, som elsker bark fra unge nåletræer og kan ødelægge en nyplantede kultur på få timer. Det satte HedeDanmark med opbakning fra Hedeselskabet Strategi & Innovation sig for at finde en løsning på, og fremover vil sprøjtegift mod skadedyrene kunne udskiftes med miljøvenlig voks. Siden foråret 2016 er der i samarbejde med Københavns Universitet testet og udviklet på en ny, giftfri voksbehandling, som effektivt kan beskytte nåletræsplanter mod snudebiller.

Forskerne har netop analyseret HedeDanmarks forsøg efter første sæson, og der skal nu testes på anden sæson. Hvis disse resultater også er tilfredsstillende, tages metoden i brug, og skovejerne kan se frem til et effektivt værn mod billerne uden brug af kemi.

”De foreløbige resultater viser, at voks beskytter planterne mod angreb af snudebiller lige så godt som, og i nogle tilfælde bedre end, den traditionelle metode med kemi. Der er dog forskel på, hvor godt voksbehandlingen virker på de forskellige arter af nåletræsplanter. Indtil videre tyder

resultaterne på, at rødgran, grandis og sitkagran klarer sig rigtig godt med voksmetoden,” siger forsker Hans Peter Ravn fra Københavns Universitet.

Projektet er et godt eksempel på, hvordan Hedeselskabet som koncern med fagligt stærke datterselskaber kan løfte en problematik til en mulig fremtidig løsning, som både gavner kunder og miljøet, men også HedeDanmarks arbejds gange, da voksen allerede påføres på planteskolen.

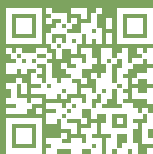
”Formålet med at udvikle en giftfri voksbehandling af nåletræsplanter til det danske marked er ikke blot at kunne skabe værdi for skovejere ved at beskytte effektivt mod snudebiller”, siger forretningsudvikler Martin Briand Petersen fra HedeDanmark, og fortsætter:

”Vi lægger også vægt på en løsning, som skåner miljøet, hvor vi og ikke mindst skovarbejderen slipper for at skulle anvende insektmidler. Desuden er det vores ambition, at metoden rent økonomisk er mindst lige så attraktiv som de nuværende metoder på markedet.”

HedeDanmark har afprøvet metoden på lokaliteter, hvor udfordringen med snudebiller er udtalt og har blandt andet samarbejdet med Silkeborg Kommune, hvis skove er PEFC- og FSC-certificerede.

”Vores skove er dobbeltcertificerede, og blandt andet derfor er anvendelse af insektmidler ikke en mulighed for os. Vi er derfor godt tilfredse med, at der er fokus på udvikling af bæredygtig skovdrift, og at vi har fået mulighed for at medvirke i dette forsøg”, siger forstkandidat Kristian Nielsen fra Teknik- og Miljøafdelingen i Silkeborg Kommune.

Læs den fulde artikel på:
skov.hededanmark.dk

“Det handler om relationerne, om at lytte og forstå, hvad en skovejer mener, når han fortæller om sine planer”

Ole Thygesen

SKOVFOGED

Et job lidt ud over det sædvanlige

Tekst og foto: Inge Spliid Bech

OLE THYGESEN FRA HEDE-DANMARK ER I GANG MED AT OVERDRAGE SIN STILLING SOM SKOVFOGED EFTER 35 ÅRS TRO TJENESTE I ET JOB, DER ER LIDT UD OVER DET SÆDVANLIGE.

For Ole Thygesen er jobbet som skovfoged ikke bare et arbejde, og de mennesker han planlægger, planter og plejer skov for er gennem årene blevet mere end kunder – arbejdet har også medført venskaber. Selvom han altid har sat en ære i at passe og pleje skovene, så kommer 'det med mennesker' i første række.

"Det handler om relationerne, om at lytte og forstå, hvad en skovejer mener, når han fortæller om sine planer, og så handler det om at anskue skoven som din egen. Forestille dig, hvad du ville gøre med den, og så rådgive ud fra det. Derudover er der kontakten med andre brugere af skovene, entreprenører og så videre, som du også skal have en god relation til. Jeg tror egentlig ikke, det er noget, jeg har været bevidst om, men det er altid sådan, jeg har gjort," fortæller Ole Thygesen.

Han sidder i sit køkken, hvorfra han kan skue ud over Storåen, som løber til Holstebro, en udsigt han nyder hver dag sammen med gåturene i sin egen skov. Foran sig har han sit gamle rapporthæfte fra dengang han var førsteårs-skovfogedelev i '75. Det er tætskrevne sider med sirlig og præcis formskrift krydret med små, fine tegninger af stablet råtræ, barkmaskine og priklerlebrædt, som skulle afleveres til skovfogeden. Ole Thygesen var én af 24

elever, der blev optaget til skovskolen efter det første år – blandt 65.

"Unge i dag ville jo grine højt, hvis de så det her – og hørte, at vi til eksamen skulle fælde et træ og afgrene med en økse. Jeg troede i øvrigt, at jeg vidste alt om skov, da jeg var færdiguddannet, men på det tidspunkt ved man jo ikke noget som helst. Selvom det i bund og grund er et simpelt job. Det handler om at plante, pleje, tynde og fælde, mens man får frisk luft og motion. Det er, hvad jeg har gjort hver eneste dag, uge og måned i 35 år, og det har været enormt spændende hele vejen," siger han.

EN OPTIMAL OVERDRAGELSE

At han holder af dette job, som han er i gang med at tage afsked med, er der vist ingen tvivl om. 'Jeg har været heldig', nævner han flere gange, men inden for det seneste år er han begyndt at tænke dybere over tingene. At jobbet og forholdet til kollegaer og skovejerne er lidt ud over det sædvanlige, gik op for Ole Thygesen, da han i foråret 2016 blev ramt 'i nakken' af en blodprop. Mange af 'hans' skovejere besøgte ham på sygehuset eller hjemme og skrev hilsner, mens han var sygemeldt, og det har betydet noget særligt.

"Det er jo en kliché, men sygdom sætter tingene i perspektiv. For mig betød det, at

jeg tog beslutningen om at stoppe med at arbejde et par år før, jeg oprindeligt havde tænkt. Få mere tid til familien og min egen skov. Men at så mange kom og besøgte mig, mindede også om, hvad mit arbejde har betydet for mig. Det er relationer, der er skabt over mange år, og jeg får en klump i halsen, når jeg tænker på, at nogle af dem har jeg fulgtes med, siden jeg fik jobbet. Alligevel er jeg klar til at sige stop nu – måske fordi jeg fortsat vil mødes med mange af dem i skoven og på jagt – både kollegaer og skovejerne," fortæller han.

Ole Thygesens sygemelding og beslutning om at stoppe har givet muligheden for at arbejde på deltid med at overdrage stillingen og alt det, han har i mapper og i hovedet til en ny skovfoged.

"Da jeg overtog dette job, havde jeg tre dage sammen med den tidligere skovfoged, hvor vi de to af dagene kørte rundt og betalt købmandsregninger, og den sidste dag var i skoven. Jeg har haft muligheden for at overdrage og møde skovejerne sammen med den nye skovfoged siden august, og det er en fantastisk overgang, hvor skovejerne føler sig i gode hænder. Jeg kører godt nok kun på tre cylindere, men når nu det skulle være sådan, er det en rigtig god måde at få takket af på," siger han.

Hjælp til HERREGÅRD

På Djursland – der lidt til højre for Randers ligger Gammel Estrup, som tilbage i 1300-tallet blev bygget som et forsvarsværk. Den lå strategisk godt placeret i sumpet og svært fremkommeligt terræn, hvilket giver udfordringer i dag. Herregården er omgivet af to voldgrave, som er ved at være fyldt op af blade, siv, græs og grene. De blev senest rensat i 1960'erne, men først i 2017 er et stortilet genopretningsprojekt igangsat, med støtte fra Hedeselskabet, A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal og William O. Berntsens Fond.

”Det har stået højt på min ønskeliste i mange år at få rensat voldgrave, søer og damme. Herregårdens placering gør, at der tilføres store mængder dødt organisk materiale. Det danner grobund for alge- og plantevækst, derved øges ophobningen, bunden bliver hastigt voksende, og vandstanden bliver markant lavere. En stor del af herregården er funderet på pæle, så hvis vandstanden falder, risikerer vi, at bygningen 'sætter sig' og på sigt synker. I det sydvestre

hjørne af indre voldgrav har vi netop målt en rekordlav vandstand på 15-20 cm, så hjælpen kommer i sidste øjeblik,” fortæller museumsdirektør Britta Andersen.

Gammel Estrup besøges hvert år af knap 100.000 turister, og derudover benyttes området flittigt af lokale som et rekreativt område til løbe-, gå-, cykel- eller kanoture. Et smukt vandmiljø er en vigtig del af disse oplevelser.

”Udsigten til rent, klart vand er et af herregårdens allerstørste aktiver. De besøgende nyder den smukke natur, det rige plante- og dyreliv og den unikke helhed. Derfor er et godt vandmiljø naturligvis helt afgørende for, at vi fortsat har et attraktivt sted for turister og de lokale, som vi sætter stor pris på, har et nært forhold til herregården,” fortæller Britta Andersen.

Den omfattende oprensning af voldgrave, søer og damme ved Gammel Estrup afsluttes i løbet af marts. HedeDanmark har ansvaret for oprensningen, mens Orbicon har udført prøvetagning af sedimentet i voldgrave og damme.

DEMODAG PÅ HERREGÅRDEN

Gammel Estrup er ikke det eneste sted, hvor oprensning er aktuelt – mange private, forsyninger og kommuner har sådanne udfordringer, og derfor inviterede HedeDanmark og Orbicon til demonstrationsdag for 'sedimentoprensning og pleje omkring tekniske anlæg og bassiner' sidst i januar med herregården som perfekt ramme. Cirka 110 fagfolk fra hele landet stimlede sammen i et af herregårdens lokaler. Projektleder for oprensningsarbejdet ved Gammel Estrup, Palle Horn fra HedeDanmark, fortalte om projektet, og museumsdirektør Britta Andersen understregede, hvorfor det er vigtigt for herregården. Peter Bassø Duus, udviklingskoordinator fra Orbicon gav et dybere indblik i regnvandsbassiners funktion, design, renovering og synergimuligheder, mens Thomas Aabling Vandmiljø informerede om, hvordan screening kan give overblik og prioritering af oprensningsbehovet.

Derefter var der mulighed for at se maskinerne i aktion. Gravemaskiner til våde arealer, amfibiekøretøjer til oppumpning af sediment og maskiner til skrånende arealer. Til slut kunne endnu et køretøj besigtiges – nemlig den til lejlighed hyrede pølsevogn.

Foto: Skeel.dk

Foto: Lars Laursen, Scanpix

Effektiv og bæredygtig ejendomsdrift

Hedeselskabet har støttet Slagelse Boligselskabs projekt om udviklingen af en mere bæredygtig og effektiv drift. Pilotprojektet i Slagelse skal demonstrere, hvordan boligselskaber i fremtiden kan effektivisere sektoren gennem den nyeste teknologi til arealregistrering – over jorden. Med udvikling af værktøjet 'droneopmåling af almene boligafdelinger' får branchen optimeret mulighederne og dermed sikre en økonomisk stabilitet for boligselskaberne og beboerne.

Da Hedeselskabet blev stiftet for 150 års siden foregik opmålingen af landet manuelt og fra landjorden. Sådan har det foregået næsten uændret lige siden, men nu er Hedeselskabet sammen med HedeDanmark med til at ændre denne tradition.

”Droner er en langt mere effektiv opmålingsmetode end den traditionelle opmåling fra land. Med dette projekt og med støtten fra Hedeselskabet vil vi være

i stand til at tage et stort skridt imod en kraftig optimering af opmålings- og registreringsarbejdet i vores boligforening. En viden som også på sigt vil komme resten af branchen til gode,” siger Arne Juul, direktør for Slagelse Boligselskab.

Med udgangspunkt i opmålingspunkterne er det blevet muligt at få en fuldstændig registrering af alle udearealer og efterfølgende udarbejde målrettede driftsplaner på et gennemarbejdet analysegrundlag.

Medlemspuljen 2016 – vi hylder det lokale engagement

En stor del af den danske DNA er frivillighed og det lokale engagement. Gennem medlemspuljen ønsker Hedeselskabet netop at styrke og hylde det lokale engagement inden for natur, miljø og energi. Hedeselskabets medlemmer har en enorm indsigt i netop de områder, og mange steder rundt om i landet ydes en enorm indsats for at udvikle den lokale natur, arbejde med bæredygtige tiltag og bevare kulturarven.

I 2016 blev der uddelt fire portioner á 25.000 kroner via medlemspuljen:

SPIS DIN SKOV

Spejdergruppen Ræven, Skibby Trop og Flok har modtaget midler til plantning af træer og buske med spiselige frugter, bær og nødder i Nordmandsmosen, der er et unikt bynært,

rekreativt område. Det vil øge glæden ved oplevelse af naturen ved at påvirke flere sanser samt bidrage til læring om naturen og årstidens gang til børn unge og ældre.

NATURPLEJE I ALLINDELILLE FREDSKOV

Allindelille Fredskov er kendt som en enestående naturlokalitet. I den 57 hektar store skov findes 25 procent af alle danske plantearter. Midlerne er anvendt til indkøb af en såkaldt fingerklipper til slåning af skovens lysåbne områder, et arbejde som håndteres af frivillige.

EDDERFUGLEVÆRN

Foreningen Havhaver i Syddjurs Kommune har modtaget midler til udvikling

af en ny type grej, som skal værne mod edderfugle i forbindelse med dyrkning af marine råvarer i Havhaven Ebeltoft Vig. Edderfuglene tømmer linerne og er derfor en trussel mod produktionen af muslinger til de lokale.

HJEMSTAVNSHUSET ARNBORG

Hjemstavns museet formidler blandt andet Hedeselskabets historie, specielt for dette område, til de besøgende i huset og omegnen. Midlerne går til Foreningen Hjemstavns hus Arnborgs arbejde med isolering af husets ydermure. Det er en købmandsgård fra 1890, som en gruppe frivillige borgere købte tilbage i 1997 og siden har restaureret til glæde for de lokale og turister.

HEDESELSKABETS 150 ÅRS JUBILÆUM

DET ROYALE BESØG

Den 25. april 2016 var en særlig dag for Hedeselskabet. Protektor H. M. Dronningen besøgte hovedkontoret i Viborg. Der var mødt mange borgere op, som gjorde dagen endnu mere festlig – blandt dem flere hundrede glade børn med flag. På samme dag afholdte Hedeselskabet sit 150. årsmøde med repræsentantskab, bestyrelse og forretningsforbindelser.

TIL ÆRE FOR STIFTERNE

I forbindelse med dagen for Hedeselskabets stiftelse den 28. marts blev der nedlagt krans for de tre foregangsmænd. E.M. Dalgas på Nordre Kirkegård i Aarhus (billedet), Georg Morville på Viborg Kirkegård og Ferdinand Mourier-Petersen på Hyllested Kirkegård.

Det er ikke enhver forundt at kunne fejre et stort jubilæum, men 2016 var en milepæl for Hedeselskabet, der kunne fejre sit 150 års jubilæum. Medarbejdere, medlemmer og samarbejdspartnere har været med til at markere året, hvor vi blandt andet har haft til sinde at vise respekt for historien og samtidig øge kendskabet til Hedeselskabet i dag.

FORMIDLING OM JUBILÆET – PÅ TVÆRS AF MEDIER

Gennem året har der været fokus på jubilæet via sociale, digitale og analoge medier. I forbindelse med årsmødet i april var der premiere på en jubilæumsfilm, som gennem historiske billeder, interviews og smukke droneoverflyvninger fortæller om 150 år set fra Hedeselskabets perspektiv. Sidst i maj udkom jubilæumsudgaven af Vækst, på Facebook og hjemmeside har der året igennem været konkurrencer, ligesom historien om jubilæet er blevet fortalt.

ET PERMANENT MINDE

Foran Hedeselskabets hovedkontor i Viborg er der rejst et permanent minde om 150 års jubilæet, en knap fire meter høj træskulptur i form af Hedeselskabets logoikon. Skulpturen blev indviet i april 2016 og pryder nu de smukke omgivelser med Viborg Domkirke i baggrunden.

Foto: Peter Clausen

LANDSDÆKKENDE MOTION

Gennem jubilæumsåret havde medarbejdere fra hele landet mulighed for at deltage i motionsløbene DHL Stafetten i landets fire største byer og 24 Timers Løbet i Viborg. Mange medarbejdere landet over valgte at løbe eller heppe, og ikke mindst gøre det til et godt, social arrangement med Hedeselskabet som vært.

UDSTILLING AF HEDENS ANSIGTER

I september åbnede en samudstilling med titlen "Hedens Ansigter", som var resultatet af et samarbejde mellem Hedeselskabet og Skovgaard Museet i Viborg. Udstillingen hædrede de hede-bønder, som gennem meget hårdt arbejde var med til at forme Danmark.

Legater skal skaffe ny viden til studerende

Naturpleje, klimatilpasning og bæredygtighed. Det er nøgleord for fremtiden, og i 2016 fejrede Hedeselskabet 150 års jubilæum ved at oprette seks legater á 25.000 kroner til studerendes ophold i udlandet inden for netop disse temaer. Seks skarpe legatmodtagere er udpeget og klar til at rejse ud for at skaffe ny viden hjem til Danmark.

”Naturpleje og klimatilpasning er vigtige samfundsopgaver og med det overliggende fokus, der er på bæredygtighed er det oplagt og afgørende for os alle, at vi bliver klogere på disse områder. Områder

som Hedeselskabet historisk set har arbejdet inden for, og helt tilbage fra Hedeselskabets stiftelse i 1866 var det at indhente og uddele viden en stor del af ideen bag Hedeselskabet. Derfor var det oplagt, at vi benyttede jubilæet sidste år som anledning til at støtte studerende, der ønsker at hente viden og kompetencer fra udlandet,” fortæller Christian Bogh, kommunikationsdirektør i Hedeselskabet.

Der var ansøgningsfrist i efteråret, og næsten 100 studerende søgte om et legat. Hedeselskabets datterselskaber HedeDanmark og Orbicon deltog i udvælgelsen,

og seks meget kvalificerede og forskellige studerende inden for nogle spændende og aktuelle studieretninger blev udvalgt.

”Vi var meget imponerede over niveauet blandt ansøgerne, og ser frem til at høre om deres erfaringer. Efter deres ophold i udlandet skal de indgå i en workshop eller et praktikophold, hvor de får mulighed for at fortælle om den viden, de har opnået og samtidig møder medarbejdere fra organisationen, der arbejder inden for samme felt. Derved får vi muligheden for at omsætte den opsamlede viden til praksis,” siger Christian Bogh.

Modtagerne af Hedeselskabets jubilæumslegat:

Ditlev Otto Juel Reventlow

Ph.d. inden for naturnær skovdrift og dens konsekvenser for træproduktionen. Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet.

Fire måneders studier ved Technical University of Munich i Tyskland med henblik på at undersøge effekter af naturnær skovdrift på træproduktionen. I Tyskland har man anvendt naturnær skovdrift siden 1940'erne. Da Danmark kun har 11 års erfaring heri, har Ditlev mulighed for at hente ny viden hjem fra Tyskland.

Benedicte Bennike Lütken

Bachelor i Naturressourcer med speciale i naturforvaltning, 2. år, Det Natur- og Biovidenskabelige Fakultet, ved Københavns Universitet.

Et halvt års studier i Australien ved University of Newcastle blandt andet for at studere hvilken betydning bæredygtigt landbrug i New South Wales har for både kulturlandskab og naturpleje. Ønsker at finde inspiration til den videre uddannelse inden for beskyttelse og forvaltning af miljø og natur.

Thea Schmidt Poulsen

M.Sc. Geografi og geoinformatik, 5. år, Københavns Universitet.

Et års masteruddannelse i Sustainability, Entrepreneurship and Design ved Brunel University, London. Målet for uddannelsen er at kunne udvikle forretningskoncepter og designideer, med udgangspunkt i bæredygtighedskonceptet.

Signe Marie Skov Vendike

Skov og Landskabsingeniør, årgang 2018, Skovskolen.

6,5 måneders kombineret praktik- og studieophold på Faculty of Forestry, University of British Columbia (UBC) i Vancouver, Canada med særlig fokus på bæredygtig forvaltning af skov. Vancouver rangerer som en af verdens miljømæssigt mest bæredygtige byer. Faculty of Forestry har to forsknings-skove tilknyttet, hvor teorien kombineres med det praktiske.

Tobias Carlos Tvarnø

Datalogi, 3. år, Københavns Universitet.

Et halvt års studier i Canada ved University of Waterloo. Universitetet er kendt for deres ekspertise inden for behandling af store mængder data (Big Data). Tobias forventer at vende hjem med ny og banebrydende viden, som der p.t. ikke undervises i på Københavns Universitet.

Tue Emil Skydt

Byggeteknologi, 5. semester, Danmarks Tekniske Universitet.

Fire måneders studier ved Gent Universitet, Belgien, hvor der er førende eksperter inden for CFD-simulering af brande. Opholdet understøtter udarbejdelse af en master inden for numerisk modellering af hjørnebrande, hvor et af de særlige kritiske emner er den hurtige udvikling af væg- og hjørnebrande.

NYHEDER

VERDENS FØRSTE CIRKULÆRE BYGGERI

Circle House bliver nu en realitet. Projektet sigter mod at opføre verdens første almene boligbyggeri efter cirkulære principper, hvor 90 procent af byggematerialerne kan genanvendes. Byggeriet kommer til at bestå af 60 boliger uden for Aarhus. Boligerne ventes at stå færdige i 2020 og skal fungere som en demonstrationsmodel, der undervejs kan give indblik, viden og erfaringer inden for cirkulært boligbyggeri. Det skal demonstrere, hvordan miljømæssig bæredygtighed og økonomisk gevinst kan gå hånd i hånd og er støttet med midler fra Miljøteknologisk Udviklings- og Demonstrationsprogram (MUDP).

I dag kan 40 procent af den globale opvarmning relateres til byggeriet, og i Danmark stammer 30 procent af de samlede affaldsmængder fra byggeriet. Primært fordi der simpelthen ikke er fokus på, hvordan materialerne kan skilles ad og anvendes på ny. Og så findes der endnu ikke nogen standarder for, hvordan man kan værdisætte genanvendeligt byggemateriale i et længere tidsperspektiv.

Samtidig har Erhvervsstyrelsen fået udarbejdet en analyse af Danmarks potentialer og barrierer inden for cirkulær økonomi. Analysen viser, at cirkulært byggeri kan blive hjørnesteinen i Danmarks fremtidige bæredygtige økonomi. Byggeindustrien fremhæves som den branche, hvor potentialet og effekterne er størst.

Lejerbo, 3XN arkitekters innovationsenhed GXN, Foreningen for Byggeriets Samfundsansvar (FBSA), MT Højgaard og SBi ved Aalborg Universitet København er gået sammen om projektet.

Herudover involverer projektet flere af de ledende virksomheder inden for byggeriet, deriblandt Orbicon.

HEDEDANMARK KLAR MED SNERYDNING TIL PRIVATE

Private i Odense Kommune er de første med muligheden for at prøve en helt ny OFS-service (Outdoor Facility Service), der tilbyder nem og billig snerydning og saltning. Det officielle navn er Snerydning.dk, og den nye service til private er en rendyrket HedeDanmark-løsning. Idéen er udviklet i HedeDanmark i samarbejde mellem flere forretningsområder.

”Vi ved, at vores dygtige medarbejdere allerede giver effektiv vintertjeneste med stor kvalitet til virksomheder og kommuner, men vi er naturligvis spændte på at se, om vi i praksis kan tilbyde konceptet til det private marked,” siger regionschef Mads Holmgaard.

Den enkelte husejer kan på hjemmesiden www.snerydning.dk opmåle sit areal, se sin pris og bestille tjenesten som løbende abonnement.

Den nye service tilbydes kun i Odense og har stadig status som et pilotprojekt. Går alt vel, bliver tjenesten gradvist udvidet til resten af Danmark, og kunderne har allerede nu mulighed for at skrive sig op på en venteliste.

Se film:

DER ER GÅET FISK I BIOGASSEN

Den 28. december 2016 var en mærkedag for HedeDanmark. Her gled der et skib med 540 tons fiskeensilage ind i havnen i Esbjerg, hvor det blev pumpet over i lagertanke til lagring inden levering til biogasanlæg i Danmark.

Forud var gået nogle hektiske måneder, hvor der blev projekteret tanke, rør, koblinger og ventiler til lageret samt indhentet godkendelser hos de veterinære og kommunale myndigheder. Og sidst men ikke mindst godkendelse til at importere og håndtere animalske biprodukter fra udlandet. Så det kan HedeDanmark nu.

Norge har en stor produktion af fisk fra havdambrug – en produktion, der er hastigt voksende, og som om få år forventes at være fem gange så stor som i dag. Danmark har en voksende biogasproduktion, som er baseret på husdyrgødning. Dette er ikke specielt gasholdigt, og biogasanlæggene er således afhængige af at kunne skaffe organiske restprodukter med et højt tørstofindhold for at kunne producere gas. Koblingen imellem de to parter giver derfor særdeles god mening.

HedeDanmark formidler i forvejen en stor mængde organiske restprodukter til de danske biogasanlæg og har således allerede et stort netværk i branchen. Derigennem kender HedeDanmark mange forskellige anlægs ønsker og behov og har mulighed for at tilbyde produkterne til de biogasanlæg, hvor det giver størst værdi. Derved sikres der en optimal udnyttelse og recirkulering af ressourcerne.

INDVIELSE AF DET NYE EXPERIMENTARIUM

I januar blev Experimentarium i København genåbnet. Science-centret har gennemgået en større forvandling til en arkitektonisk spændende bygning, der kombinerer det nye med det gamle. Det har krævet ingeniørkunst af høj karat, at bygge oven på det gamle, få udendørs udstillings- og opholdsområder på toppen, to store svævende trapper og meget mere. Orbicon har rådgivet omkring ingeniørdisciplinerne, og har været med i projektet fra begyndelsen.

Ombygningen har givet et større og mere moderne Experimentarium. Bygningen kan rumme mange flere besøgende, og har nye og spændende faciliteter for skolebesøg. På taget finder de besøgende en udendørs-udstilling, en café og tagterrasser. I den ene ende af bygningen snor bygningens vartegn sig – en svævende trappe beklædt i kobber. Facaderne i den gamle bygning var bevaringsværdige, og man har derfor lavet en symbiose mellem det gamle og det nye byggeri og genbrugt så meget som muligt. Bæredygtighed er et grundlæggende fokus, og det nye byggeri er en lavenergibygning med solceller på taget, og regnvand anvendes til toiletskyl.

Foto: Orbicon

Experimentarium blev indviet af HKH Kronprins Frederik.

PLANTEKONGRES OG NYE FOSFORREGLER

Midt i januar var cirka 2.000 forskere, rådgivere, miljøsagsbehandlere, firmafolk og landmænd samlet i Herning til ”Plante-kongres 2017”. Fosfor og vigtigheden af organisk materiale i jorden var i år nogle af de store emner, som gik igen i flere indlæg.

I indlægget med den lidt skæve titel ”Fra skrald til guld” kunne professor ved Københavns Universitet Lars Stoumann fortælle om en stor undersøgelse blandt danske landmænd, som har vakt stor opmærksomhed. Knap 500 landmænd har svaret på et spørgeskema vedrørende anvendelse af organiske gødninger. Størst erfaring var der naturligvis med at benytte husdyrgødning (enten ”rå” eller afgasset i et biogasanlæg). Af de adspurgte var der knap 10 procent, der modtog alternative gødningsprodukter, som biogødning (spildevandsslam), halmaske, restprodukter fra industrivirksomheder mv.).

Det interessante var blandt andet, at når landmændene blev spurgt om, hvilke gødningskilder de forventer at benytte om tre år, så svarede en tredjedel af dem, at de gerne ville gøde med alternative gødningskilder. Den vigtigste årsag for at modtage dem var, at der bliver tilført organisk materiale til jorden. Det organiske materiale er således mindst lige så vigtigt som næringsstofferne.

I samme session kunne postdoc Nina Høj Christiansen berette om resultater fra det store projekt GØDP (Gødningsværdi af fosfor i restprodukter), hvor HedeDanmark igennem de seneste tre år har været aktiv bidragsyder. Både mark- og laboratorieforsøg viser, at der er en god effekt af det fosfor, som findes i restprodukter.

Fra 1. august 2017 kommer helt nye og gennemgribende gødningsregler i landbruget. Der indføres lofter for forbruget af fosfor på de forskellige landbrug. Dette skal være med til at sikre, at der ikke sker et overforbrug af gødning i Danmark.

NY DIREKTØR FOR ORBICON AB – SVERIGE

I foråret 2015 overtog Orbicon selskabet Sandström Miljö och Säkerhetskonsult AB med hovedkontor i Göteborg. Dengang blev det aftalt med Thomas Sandström, at han blev siddende på posten som direktør i to år for at sikre et trygt skifte for både medarbejdere og kunder.

Åsa Malmäng Pohl er ansat som ny administrerende direktør for Orbicon AB. Åsa tiltræder stillingen med virkning fra den 1. april 2017, samtidig indtræder Thomas Sandström i bestyrelsen for Orbicon AB. Dermed sikres både fornyelse og kontinuitet.

Åsa kommer fra det norske selskab Norconsult, hvor hun har haft en stilling som Sektions- og Teamchef for VA-teknik samt stedfortrædende Äffärsområdeschef Mark och Vatten.

Med denne baggrund bringer hun intensiv markedskendskab til Orbicon AB indenfor spildevands- og drikkevandsområdet. Derudover har Åsa arbejdet med klimatilpasningsprojekter i forbindelse med byudvikling.

Åsa Malmäng Pohl,
ny adm. dir. for Orbicon AB

FRA INDUSTRI TIL BOLIGOMRÅDE

Orbicon i Sverige hjælper med at realisere et helt nyt boligområde i udkanten af Stockholm.

Nacka Kommune planlægger at bygge cirka 14.000 nye boliger og cirka 10.000 arbejdspladser. Det nye område som vokser frem på Västra Sicklaön kaldes Nacka Stad. Orbicon er af Nacka Kommune valgt til at undersøge om, Sydvästra Plania på västra Sicklaön er egnet til boliger og udvidede skoleaktiviteter. Der er planer om at opføre ca. 380 nye boliger, en ny skole, gymnastikhal, boldbane og en børnehaveklasse i området.

Sydvästra Plania ligger på nogle tidligere industrigrunde. Der er tidligere fundet kompleks forurening af jord og grundvand.

Orbicon skal udføre geologiske undersøgelser og miljøundersøgelser, en detaljeret risikovurdering, og en plan for jordhåndtering. En risiko af en forurening vurderes ved at se på koncentrationen af forureningen, spredningsveje og om hvorvidt det kan medføre en miljø- eller sundhedsmæssig fare i omgivelserne. På baggrund af risikovurderingen, lægges en plan for jordhåndteringen, hvor der kan være forskellige alternativer for behandling af jorden ud fra miljømæssige, tekniske og økonomiske aspekter.

Nyt biogasanlæg i Storbritannien skal omdanne 75.000 tons madaffald til gas.

MERE GRØN GAS I DET BRITISKE GASNET

Med ordren sidst i 2016 på et nyt biogasanlæg til Brigg Lane Biogas Ltd i Bonby, leverer Xergi sit 10. biogasanlæg i Storbritannien. Anlægget skal årligt omdanne op mod 75.000 tons madaffald til grøn gas, som skal distribueres via det lokale gasnet. Dermed udbygger Xergi yderligere sin position som en stærk leverandør af biogasanlæg på det britiske marked.

"Når anlægget er bygget, har vi leveret en samlet biogaskapacitet på 26 MW i Storbritannien, hvilket vi er meget stolte over," siger administrerende direktør Jørgen Ballermann fra Xergi.

De 75.000 tons madaffald vil blive omdannet til 7 millioner kubikmeter biometan årligt. Biometan er biogas, der er rensat for CO₂, så det opnår samme kvalitet som fossil naturgas. Den biomasse, der er tilbage efter biogasproduktionen, udgør en værdifuld gødning, der vil blive anvendt på landbrugsjord i området.

Målet er, at den første gas bliver leveret til gasnettet i foråret 2017. For et biogasprojekt af denne størrelse er dette en meget stram tidsplan, og derfor var blækket på kontrakten knap nok tørt, før gravemaskinerne gik i jorden i Bonby.

DE TRE LÆPLANTNINGSBØLGER

Læhegn er sammen med skove og plantager med til at pryde det danske, og især det jyske landskab. Hedeselskabet havde en stor indflydelse på, at arbejdet kom i gang, og siden da har læplantningen bevæget sig i tre bølger.

Der var fra begyndelsen en vis modstand mod læplantning, idet man mente at vindens svøbe var at ligestille med nattefrost, havgus og regnvejr, og noget man måtte lære at leve med. Det var en af E. M. Dalgas' fortjenester, at han fik denne opfattelse ændret, så man fik organiseret modstanden mod blæsten og dermed beskyttelse af afgrøderne på markerne og værn ved husene.

I begyndelsen var der også stor usikker om, hvordan det skulle gribes an, da erfaringerne fra etablering af plantagerne ikke nemt lod sig overføre, og læplantningen havde heller ikke samme nationale bevågenhed som plantagesagen. Plantagerne var jo også i høj grad støttet af velbjergede godsejere og københavnske grosserer. Læplantningen blev derimod en lokal sag, hvor landmænd dannede foreninger med det ene formål at plante læhegn. At organiserer sig sådan var noget specielt dansk.

Der blev efterhånden dannet plantningsforeninger overalt i Jylland, og Dalgas var også her den store igangsætter. Han rejste fra kro til kro og oprettede foreninger, ofte flere hver uge. Da der var flest plantningsforeninger, var der mere end 60. Etablering

af plantningsforeningerne var således den første læplantningsbølge i landet.

I de første mange år var formålet at stoppe blæsten, uden at man havde nogen egentlig viden om udbyttet af dette arbejde. Det var ren fornemmelse. De første udbytteforsøg blev foretaget i Ribe Amt, og dette arbejde fortsatte langt op i 1980'erne, og man kunne stort set måle merudbytte i det meste. Frem til 1887 blev der udleveret 10-12 mio. gratis planter, men fra 1888 ophørte de gratis planter, og man gik over til forskellige former for tilskud. I 1891 blev der med 36.000 kroner i støtte udleveret 4,4 mio. nåletræer og 1,4 mio. løvtræer, især tjørn.

DET FLYVENDE KORPS

Plantningsforeningernes succes begyndte på et tidspunkt at vige, men i slutningen af 1930'erne opstod den anden læplantningsbølge. På det tidspunkt var der stigende arbejdsløshed, og i 1937 blev Det flyvende Korps etableret, og det fik sat gang i sagerne. Det fungerede på den måde, at en lokal arbejdsleder fik anvist seks arbejdsløse fra de større byer. De blev i et halvt år indkvarteret i barakker, hvor de selv sørgede for kosten, og hvor Hedeselskabet havde

til opgave at holde folkene beskæftigede og sikre, at alt gik ordentligt for sig. På sit højeste var der 1.200 mand beskæftiget i korpset, som fortsatte indtil 1963, hvor arbejdsløsheden måtte betegnes som værende forsvundet, og bevillingen, der var betalt af Arbejdsministeriet ophørte. I perioden blev der plantet mere end 4.000 km læhegn, hovedsagelig enkeltrækkede granhegn med sitka- og hvidgran, som de dominerende.

Det store planteforbrug betød, at Hedeselskabet var nødt til at oprette en centralplanteskole i Tvilum ved Faarvang for at klare den store efterspørgsel, idet planter hidtil var blevet produceret på små skovplanteskoler af den lokale skovfoged.

ARBEJDET DØDE NÆSTEN

Efter tilskuddets ophør gik læplantningsarbejdet næsten i stå. Der var fortsat lidt bevillinger til fastholdelse af staben af arbejdsledere, men beløbet blev mindre for hvert år, og man måtte forudse, at det hele lige så stille døde hen. En daværende afdelingschef i Hedeselskabet, Birger Steenstrup havde dog en stor svaghed for arbejdet, og det er givet vis takket være ham, at det ikke faldt helt fra hinanden.

Herreds Plantningsforenings 25 års jubilæum i 1912 ved Birkebæk med skovrider Chr. Dalgas med hvid kasket yderst til venstre i billedet. Plantningssagen var en folkesag, som samlede mange lokale folk på tværs af både social og økonomisk baggrund. Jubilæet har været en festlig dag, hvor fruene har været med i deres bedste stads.

Det Flyvende Korps arbejdede med den tanke, at arbejdet skulle gribes rationelt an i større enheder, og tanken om kollektive projekter opstod derfor. En større gruppe landmænd på en egn gik sammen og fik plantet samtidigt. Der var efter 2. verdenskrig opstået tvivl om de enkeltrækkede nåletræshegns kvalitet. Man talte endda om mulighed for en økologisk katastrofe, idet de stort set havde samme alder og var af samme træart. Der var især i den sydlige del af landet omkring Grindsted opstået interesse for etablering af to- og trerækkede løvtræshegn med flere forskellige arter, men også i Vestjylland blev der eksperimenteret. Heldigvis opgav landbrugsrådgivningscenter aldrig arbejdet, og der var i deres årsberetning et fast kapitel om æplantning.

EF OG DEN TREDJE BØLGE

Det var med udgangspunkt i Rådgivningscentret ved Skanderborg, at man i 1976 blev opmærksom på den såkaldte FEOGA-ordningen i EF. Støtten krævede dansk medfinansiering, takket være en politisk indsats lykkedes det at få en lov igennem, så man kunne udnytte midlerne. Det var begyndelsen på den tredje læplantningsbølge.

I begyndelsen var det noget kaotisk. Pludselig var der penge nok. Alle ville i gang og mange planteavlskonsulenter rundt omkring havde projekter i skuffen, som de gerne så fremmet. I løbet af efteråret 1977 kom der styr på det. Nøgleordene ved starten var kollektiv og solidarisk. Alle fik samme behandling og samme type hegn. Produktet var velbeskrevet: Rydning, plantning, tre års renholdelse og efterplantning.

Alle hegn var i princippet opbygget ens, med bestandstræer, ammetræer og buske. Der var kritik af denne ensartethed, men det var holdningen, at naturen langsigtet var bedst til at sortere i de enkelte arter. Det har vist sig at være et godt valg, og de meget ensartede hegn står i dag med betydelig variation. Man kan naturligvis, især om foråret, finde hegn, hvor der er blomstrende pletter fra hver 8. busk.

Vi kan glæde os over, at der i FEOGA-perioden er plantet 26.000 km læhegn, og har fået de gamle hegnssystemer udskiftet til noget langsigtet mere stabilt, som bliver bedre for hvert år de står. Om der kommer en fjerde bølge er endnu uvist.

Forfatter: Skovrider Christian Als
Redigeret af: Inge Spliid Bech

Hendrik Pontoppidan

Rettelse

I Vækst 4-2016 bragte vi en artikel om Hendrik Pontoppidan. Desværre var billedet ikke af ham. Vi beklager fejlen. Her er Hendrik Pontoppidan.

OPLEV HEDESELSKABET

18.
marts

MEDLEMS-ARRANGEMENT

Mini-æblekursus i Midtjylland – lær at pøde dine egne træer.
Venteliste.

15.
april

LEGATER

Ansøgningsfrist til Dalgas' Mindelegat og Agerholms legat.

22.
april

MEDLEMS-ARRANGEMENT

Fisketur ved Rand og Skjern Å.
Venteliste.

24.
april

ÅRSMØDE

Hedeselskabets årsmøde for bestyrelse, repræsentantskab og inviterede gæster afholdes i Nyborg.

7.
maj

NYT MEDLEMS-ARRANGEMENT

Skovens Dag – åbent for alle. Indvielse af ny skov til grundvandsbeskyttelse ved Brylle på Fyn.

16.
maj

MEDLEMS-ARRANGEMENT

Byen til Vandet – byudviklingsprojekt i Randers.
Venteliste.

24.
maj

ARRANGEMENT FOR NYE MEDLEMMER

Randers Regnskov – i godt selskab med tropiske og danske dyr og planter.

8.
juni

ARRANGEMENT FOR NYE MEDLEMMER

På opdagelse i Sølsted Mose – en unik højmosse ved Tønder.

15.
juni

ARRANGEMENT FOR NYE MEDLEMMER

En prisbelønnet, fuldvoksen skov og et spændende landskab ved Novo Nordisk.

NYE ARRANGEMENTER FOR NYE MEDLEMMER

Har du meldt dig ind i Hedeselskabet efter den 1. januar 2016, har du mulighed for at stå først i køen til en række nye medlemsarrangementer i første halvår 2017.

Se arrangementerne oven for og tilmeld dig på www.hedeselskabet.dk/oplevelser

Er du ikke allerede medlem, så skynd dig – det koster kun 200 kroner årligt.

Hvis der ikke bliver udsolgt, åbner vi for alle medlemmer fire uger før arrangementet. Følg med på Facebook.

E. M. Dalgas' Mindelegat

LEGAT

Legatet uddeles i portioner på normalt 10.000-20.000 kroner til støtte eller præmiering af personer, institutioner eller sammenslutninger, der ved beplantning, læplantning, opdyrkning og kultivering eller på anden måde har ydet en fortjenstfuld indsats inden for de områder, der omfattes af Det danske Hedeselskabs formålsparagraf.

Ansøgninger for år 2017 stiles til legatets bestyrelse og indsendes inden 15. april.

Ansøgningsblanketter kan rekvireres hos:
Det danske Hedeselskab
Postboks 91, 8800 Viborg
Tlf.: 87 28 11 33 · E-mail: legat@hedeselskabet.dk

Edvard og Ane Agerholms legat

LEGAT

Legatet uddeles i portioner på normalt 10.000 kroner til flittige og dygtige bønder, der forstår at arbejde sig fremad.

Ansøgninger for år 2017 stiles til legatets bestyrelse og indsendes inden 15. april.

Ansøgningsblanketter kan rekvireres hos:
Det danske Hedeselskab
Postboks 91, 8800 Viborg
Tlf.: 87 28 11 33 · E-mail: legat@hedeselskabet.dk